

3. Результаты проведения в Российской Федерации международного сравнительного исследования PIRLS–2016 : аналитический отчет. Москва, 2017. *Федеральный институт оценки качества образования* : веб-сайт. URL: <https://fioco.ru/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8-pirls> (дата обращения: 09.05.2021).

Лариса Шевчук,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
докторант Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ
sh_l_m@ukr.net*

РОБОТА З ТЕКСТАМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ВИДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Ключові слова: *текст, робота з текстами, диференціація навчання, види диференціації навчання, способи застосування диференціації навчання, початкова школа.*

Оновлення сучасної початкової школи передбачає створення умов для оптимального розвитку кожного учня або учениці, використання відповідних форм, методів і засобів навчання. Зазначене мотивує застосування в освітньому процесі диференціації навчання, яка ґрунтується на виявленні та врахуванні індивідуальних особливостей учнів.

Що ж означає поняття «диференціація навчання»? У довідкових виданнях поняття «диференціація» (від латинського differentia – різниця) трактується як «поділ, розчленування чого-небудь на окремі різномірні

елементи» [2, с. 759]. У словнику синонімів української мови (укладачі А. Бурячок, Г. Гнатюк, С. Головащук та ін.) знаходимо: диференціювати – «ділити (на частини), поділяти, розділяти, членувати, розщеплювати ...; роздрібнювати, дробити (на дрібні частини); розподіляти, розкладати...; класифікувати, підрозділяти... ; ... шарувати (на окремі шари)» [4, с. 421].

У науковій і навчально-методичній літературі вміщено різні тлумачення поняття «диференціація навчання», що можливо побачити на таких прикладах:

□ «урахування індивідуальних особливостей учнів у тій формі, коли учні групуються на основі якихось особливостей для окремого навчання; зазвичай навчання у цьому випадку відбувається за дещо відмінними навчальними планами і програмами» [6, с. 8];

□ «організація та підбір спеціальних умов навчання з метою ефективного розвитку індивідуальних та особистісних якостей учнів» [3, с. 70];

Разом з тим, надзвичайно важливим аспектом є бажання учителя застосовувати диференціацію навчання. Так, на німецькому інтернет-сайті «Grundschulmarkt» розміщено казку із книги Едіт-Марії Соремби «Legasthenie muss kein Schicksal sein. Was Eltern tun können, um ihren Kindern zu helfen» [5] (переклад казки – у статті «Теоретичні засади диференціації навчання учнів початкової школи: основні аспекти» (автор статті – Шевчук Л.М.) [7]), у якій описано важливість застосування диференціації. Автор казки описує школу для тварин, у якій їх навчали неприроднього та непритаманного для них, зводили нанівець уміння й навички, задатки для яких закладені з народження. Яка основна ідея? Що намагалася сказати автор казки? Мета – це оптимальний розвиток кожної особистості, тобто необхідно виявити інтереси й здібності кожного школяра, намагатися саме ті здібності й задатки максимально розвивати.

Водночас, виникає запитання щодо форм диференціації, на яке голландський учений Рональд де Гроот [1] відповідає таким чином:

- 1) державна система освіти – диференціація між школами;
- 2) школа – диференціація між класами або потоками;
- 3) класи закладу загальної середньої освіти – навчання груп школярів.

Перший і другий варіанти – це зовнішня диференціація навчання, третій варіант – внутрішня. Між зовнішньою і внутрішньою диференціацією спостерігається прямо пропорційна протилежність, – чим вищий ступінь зовнішньої диференціації, тим менша необхідність застосування внутрішньої диференціації навчання і навпаки. Коли йдеться про роботу з текстами, все-таки, це, переважно, застосування внутрішньої диференціації.

У Державному стандарті початкової освіти вміщено Базовий навчальний план початкової освіти, у якому окреслено інваріантний складник (у плані перелічено назви освітніх галузей). Водночас, вміщено інформацію про варіативний складник. Зокрема, передбачено додаткові години для вивчення предметних освітніх галузей, для занять курсів за вибором, також для надання індивідуальних консультацій та роботи груп школярів.

Робота з навчальним текстами у початковій школі здійснюється під час уроків з різних предметів (йдеться про інваріантний складник), та може здійснюватися під заняття з курсів за вибором, індивідуальних консультацій, у позаурочний час.

Розглядаючи ефективність диференційованої роботи з текстами у початковій школі, слід звернути увагу на таке питання, як види диференціації. Зокрема, що ми саме ми беремо за основу. Так, якщо це ступінь самостійності учня під час виконання завдання, то можливі такі варіанти:

- 1) учень виконує завдання з допомогою вчителя;
- 2) школяр виконує завдання із допомогою іншого учня;
- 3) учень самостійно виконує завдання;

4) школяр виконує роль консультанта.

Інший варіант – це складність завдань, що спричинює їх різнорівневість (основа – рецептивний, репродуктивний і продуктивний рівні). Вважаємо, що рівні складності завдань можуть бути такими:

- 1) читання й переглядання тексту, знаходження у тексті заданих речень, слів та ін.; знаходження у тексті відповідей на запитання, вибір відповідей, запропонованих у тестах;
- 2) відновлення тексту з пропусками або деформованого; порівняння двох текстів.
- 3) конструювання тексту; доповнення тексту та виконання інших творчих завдань.

Ще один регулятор складності завдань – специфіка тексту (обсяг тексту та складність тексту).

Також можливі різні способи подання формулювання завдання. Зокрема доповнення стандартного формулювання детальною інструкцією, зразком виконання, довідкою та ін.

Учитель може різнорівнево використовувати завдання підручника та добирати додаткові завдання різних рівнів, однак це потребує часу та неабияких зусиль. Зручно, коли різнорівневі завдання узгоджені із чинним підручником та вміщені у спеціальному посібнику (над чим зараз працює автор публікації).

Застосування в освітньому процесі сучасної школи диференціації роботи з текстами передбачає відповідну організацію навчання: чергування або одночасне застосування під час уроків, індивідуальної і колективної роботи; індивідуальної роботи і роботи у групах (парах), самостійної та напівсамостійної роботи.

Одним із видів диференціації є навчання кожним з учнів у власному темпі, що можливо під час уроків курсу за вибором. Саме навчання у власному темпі пропонуємо застосовувати під час уроків курсу за вибором

«Читаємо. Розуміємо. Творимо» (автор Шевчук Л.М.), а коли темп навчання учнів збігається, навчання у парах, групах.

Курс за вибором «Читаємо. Розуміємо. Творимо» (автор Шевчук Л.М.) у 2-4 класах (або у 1-4 класах) ЗЗСО різних областей України. На сьогодні розроблено відповідний комплект – навчальну програму курсу за вибором, якій надано відповідний гриф Міністерства освіти і науки України у 3019 році (програма розміщена на сайті Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України у розділі «Новини педагогічної науки. Електронна бібліотека. Навчальні програми», за покликанням <https://undip.org.ua/library/chytaiemo-rozumiiemo-tvorymo-2-4-klasy-1-4-klasy-navchalna-prohrama/>) та серію посібників (видавництво «АССА», Харків). В основі курсу – послідовно-симетрична технологія, яка ґрунтується на опрацюванні різноманітних текстів, сприйманні учнем тексту як зразка для власної текстотворчої діяльності, надання кожному школяреві можливості працювати з незнайомим текстом, ґрунтовно опрацьовувати його завдяки багаторазовому поверненню до тексту.

Описані види диференціації та аналогічні завдання можливо застосовувати також під час роботи над задачами. Наприклад, це виконання таких завдань:

- «Добери до умови задачі запитання.»;
- «Прочитай задачу. Впиши пропущене слово.»;
- «Прочитай задачі. Порівняй їх. Підкресли спільне олівцем зеленого кольору, відмінне – червоного кольору. Добери до задач розв’язання. (Проведи лінії.)»;
- «Прочитай задачу. Закресли зайве слово (слова).»;
- «Прочитай задачу. Закресли зайві дані.»

Через обмежений обсяг публікації неможливо більш детально розглянути питання, обране для розгляду. Уточнимо, що різні аспекти диференціації роботи описано у статтях (автор Шевчук Л.М.). Статті у

вільному доступі знаходяться в електронній бібліотеці Національної академії педагогічних наук України (<https://lib.iitta.gov.ua/view/creators/==0428==0435==0432==0447==0443==043A=3A==041B=2E==041C=2E=3A=3A.html>). Водночас, відбувається апробація описаних вище навчальних матеріалів в освітніх закладах України, тож запрошуємо усіх бажаючих до співпраці. Для обміну досвідом та думками у фейсбуці створено групу «Читаємо. Розуміємо. Творимо».

Література

4. де Гроот Р. Дифференциация в обучении. *Директор школы*. 1994. №5. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/376/913/1231/Differentsiatsiya_v_obrazovanii_x28De_Groot_R.x29.rtf Дата звернення: 14.09.2020.
5. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. / Укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко]. Том 1. Київ : Аконті. 1998. 910 с.
6. Покровская С.Е. Дифференциация обучения учащихся в средних общеобразовательных школах. Минск: Беларуская навука, 2002. 123 с.
7. Словник синонімів української мови: В 2 т. Т.1. / Уклад. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. К.: Наук. думка, 2006. 1040 с.
8. Soremba, E.-M. Die Schule der Tiere. *Legasthenie muss kein Schicksal sein. Was Eltern tun können, um ihren Kindern zu helfen*. Verlag, 1995. [Elektronische Ressource]. URL: <http://www.grundschulmarkt.de/tiere.htm> [Datum der Bewerbung: der 4. September 2020].
9. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения. М. Педагогика. 1990. 192 с.
10. Шевчук Л.М. Теоретичні засади диференціації навчання учнів початкової школи: основні аспекти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет

імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України. / Гол. ред.
Бахмат Н.В. Вип. 29 (2-2020). Кив: Міленіум, 2020. С.157-167.

